

Scénář ke screencastu 5HD200 – Československo

Dobrý den, v dnešním videu navážeme na naši přednášku o hospodářském vývoji meziválečného Československa a doplníme si informace k jeho zániku před začátkem druhé světové války. Podíváme se tedy na roky 1938 a 1939, kdy Československo nejprve ztratilo část svého území, a nakonec se z jeho zbytků stala Slovenská republika a Protektorát Čechy a Morava.

Po celé meziválečné období, ale zvláště ve 30. letech nabírala na významu otázka mnohonárodnostní struktury Československa a zejména německé menšiny. Na slidu můžete vidět, jak vypadalo národnostní složení obyvatelstva Československa k roku 1930, kdy přes 66 % obyvatel tvořily občané s národností československou – při vzniku Československa záměrně takto vymezenou kvůli převaze německého obyvatelstva nad slovenským, druhou nejpočetnější skupinou pak byli právě občané hlásící se k německé národnosti – 22,5 % a následovali menší, ale přesto početné národnostní menšiny Maďarů a Rusínů. Spory mezi německou menšinou a Čechoslováky se vyostřily od roku 1933 v souvislosti s nástupem Adolfa Hitlera a nacistů k moci v Německu. V návaznosti na to byla také Konradem Henleinem založena Sudetoněmecká strana, která začala záhy v Československu šířit nacistickou ideologii včetně utlačování židovské menšiny, a to nejprve formami ekonomického a společenského nátlaku, například prostřednictvím zveřejňování údajů o tom, kdo nakupuje u Židů či je s židovskými obyvateli v nějakém kontaktu, a později zejména v roce 1938 se tento tlak vystupňoval až do podoby násilných incidentů, což vedlo také k migrace židovského obyvatelstva z pohraničních oblastí osídlených Němci do vnitrozemí republiky. Zároveň začala Sudetoněmecká strana vyvíjet silný tlak na československou vládu v otázce práv německé menšiny. Je nezbytné připomenout, že díky národnostnímu složení nebyla Sudetoněmecká strana žádnou malou stranou na okraji politické scény – v roce 1935 dokonce vyhrála volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění, když získala přes 15 % hlasů, což bylo dáno jednak podporou početně silné německé menšiny, ale také značnou rozdrobeností československé politické scény, což je také možné vidět v tabulce s výsledky voleb ve 20. a 30. letech. Porazila tak silné československé strany jako byla agrární strana, sociální demokracie nebo komunistická strana. Když se v roce 1938 konaly komunální volby podpořila Sudetoněmeckou stranu většina Němců žijících v Československu – 9 z 10.

Sudetoněmecká strana v této době už také hrála důležitou roli v plánech Adolfa Hitlera na získání československého území. V březnu 1938 se Henlein a Hitler dohodli na tom, že Sudetoněmecká strana bude na československou vládu klást ohledně práv německé menšiny takové požadavky, které budou pro vládu neakceptovatelné a tím bude demonstrována

v mezinárodním prostředí neochota Československa plnit své závazky vůči národnostním menšinám a zároveň ochota německé menšiny o podmínkách jednat. V návaznosti na toto jednání pak také v dubnu 1938 vznikl tzv. Karlovarský program Sudetoněmecké strany požadující rovnoprávné postavení německé menšiny, zřízení německé samosprávy na územích se silným zastoupením obyvatel německé národnosti nebo vytvoření organizace chránící zájmy této menšiny. Přesto, že se československá vláda snažila – pro Henleina a jeho stranu překvapivě, vyjít většině požadavků vstříc, nedošlo do září 1938 k oboustrannému přijetí podmínek.

Září 1938 pak bylo ve znamení řešení otázky Československa na mezinárodní úrovni. Britové a Francouzi z obav z války vytvořili i na základě jednání britského premiéra Neville Chamberlaina s Adolfem Hitlerem v polovině září 1938 tzv. britsko-francouzský plán, který poslali československé vládě, a který navrhoval odstoupení pohraničních oblastí Československa Německu v zájmu zachování míru v Evropě. Československá vláda tomuto tlaku nakonec ustoupila, plán přijala, ale jeho realizaci zmařily podmínky, které navrhl Hitler pro vyklízení určeného území, a které již československá vláda odmítla mimo jiné také z hospodářských důvodů, protože ztráty uvedeného území by znamenaly obrovský zásah pro československé hospodářství – ztrátu surovinových zdrojů, výrobních kapacit, ale také výrazné narušení dopravní sítě Československa. Komplikovaná situace se měla vyřešit na mezinárodní konferenci svolané na 29. září 1938 do Mnichova, českoslovenští zástupci však nebyli k samotnému vyjednávání přizváni a byl jim představen až hotový návrh dohody, který v noci 30. září podepsali představitelé Německa, Itálie, Británie a Francie – Adolf Hitler, Benito Mussolini, Neville Chamberlain a Edouard Daladier. Dohoda znamenala odstoupení československého pohraničí Německu v prvních říjnových dnech. Podle plánu, který byl dojednan mnichovskou dohodou také vyklízení pohraničí proběhlo. Německo ale nebylo jediné, které mělo zájem na československém území, a tak vzniklé situace využilo také Polsko a Maďarsko a oba státy vznesly nároky na další pohraniční oblasti Československa, a i tyto oblasti nakonec Československo odstoupilo. Územní ztráty realizované na podzim roku 1938 můžete vidět na slidu na mapě zobrazující odstoupené a naznačující také další vývoj republiky do roku 1939.

Odstoupení území Německu, Polsku a Maďarsku znamenalo pro československé hospodářství obrovský zásah. Republika ztratila 30 % své původní rozlohy, z toho 60 % připadlo Německu, 28 % Maďarsku a 3 % Polsku. Přišla také o část obyvatel, o přibližně 33 %, v absolutní hodnotě o téměř 5 milionů obyvatel, z čehož asi 1 a čtvrt milionu byli Čechoslováci.

Ztráta území se samozřejmě propsala také do ztráty zemědělských ploch. V zabraných oblastech se nacházelo přes třetinu orné půdy, téměř 40 % veškerých pastvin nebo také téměř 2/3 československých vinic. Se ztrátami se vypořádával také československý průmysl – souhrnně se na odstoupených územích nacházelo téměř 40 % průmyslové kapacity. Jednalo se zejména o kapacity v oblasti těžby surovin, hutního a chemického průmyslu, dřevařského průmyslu, ale také odvětví typických pro pohraniční oblasti jako bylo sklářství, výroba keramiky, papíru nebo textilní průmysl – u toho ztratilo Československo téměř 60 % celkových kapacit. S již zmíněnou těžbou surovin také souvisela ztráta surovinových ložisek, ze kterých pocházely suroviny pro návazný průmysl po celém Československu. Nové hranice byly také stanoveny tak, aby byla co nejvíce narušena dopravní síť, zejména **železniční**.

Období tzv. druhé republiky pak bylo obdobím, kdy se Československo vypořádávalo s následky Mnichovské dohody a následných odstoupení území, s následky pro hospodářství, které se vzhledem k provázanosti s původně československými pohraničními oblastmi orientovalo čím dál více na Německo, s přijímáním obyvatel opouštějících zabrané území i s dlouhodobou snahou Slovenska o autonomii, které využil Hitler k rozbití republiky.

Po hrozbě Hitlera směrem ke Slovensku v březnu 1939, že ponechá Slovensko otevřené útoku Maďarska, vyhlásilo Slovensko 14. března 1939 samostatnost a vznikla Slovenská republika, nazývaná také jako Slovenský štát. Jen den poté byl československý prezident Emil Hácha pozván na schůzku k Adolfu Hitlerovi do Berlína, kde mu bylo oznámeno, že německá armáda začne obsazovat české území, což bylo také realizováno a 16. března 1939 byl výnosem zřízen na českém území Protektorát Čechy a **Morava**.